

Refugi antiaeri de Les Escoles

Sant Just Desvern

Ubicació

Comarca: Baix Llobregat
Lloc/Adreça: C/ Montserrat, 2B.
Emplaçament Al nucli urbà.

Coordenades:

Latitud: 41.381698169674
Longitud: 2.0759117763355
UTM Est (X): 422732
UTM Nord (Y): 4581543

Classificació

Número de fitxa 08221 - 97
Àmbit: Patrimoni immoble
Tipologia Edifici
Estil / època: Contemporani Popular
Segle XX
Any 1938
Autoria de l'element: Josep Alemany Juvé (arquitecte)
Estat de conservació Bo
Protecció Inexistent
Tipus de protecció: Inexistent
Accés Fàcil
Ús actual: Cultural
Titularitat Pública
Titular: Ajuntament de Sant Just Desvern, Plaça de Jacint Verdaguer, 2, 08960 Ref. Cad. 2817912DF2821F

Fitxes associades:

[Passos](#)

[Homenatge a Teresa](#)

[Llibreta amb estilogràfica](#)

[Oníric](#)

[BAM_15](#)

[Siluetes](#)

[Bombardeig](#)

[La por](#)

[El cost humà](#)

[La solidaritat](#)

[Migracions forçades](#)

[La gana](#)

[Els efectes en l'educació](#)

[Les Escoles](#)

Autoria de la fitxa

David Torres Rodríguez - Kuanum

Data de registre de la fitxa:

dv., 18/10/2024 - 10:51

Descripció

Refugi antiaeri que respon a la tipologia de galeria de mina, excavat directament al terreny geològic d'argiles quaternàries vermelloses i pissarres. Aquesta tipologia de refugi va ser la més habitual a tota la rereguarda republicana durant la Guerra Civil espanyola. A Sant Just Desvern, com a altres poblacions, el coneixement tècnic i la dilatada experiència en la construcció de mines d'aigua, es va posar al servei de l'excavació d'aquestes estructures per protegir a la població civil.

El refugi antiaeri de Les Escoles presenta un traçat de 165 m de recorregut amb una planta formada per tres trams de galeria, que transcorren a una cota de profunditat de 10 m respecte al nivell del carrer. El primer tram de galeria s'inicia al pati de Les Escoles, punt on hi ha un dels dos accessos del refugi, en direcció al carrer Montserrat amb un traçat força irregular. Des d'aquest punt, un segon tram més curt gira en direcció sud per seguir per sota del carrer Montserrat, fins a efectuar un altre gir cap a l'est. Aquest tercer tram de galeria, el més rectilini i llarg, arriba fins al carrer de l'Ateneu on tenia sortida a través del segon accés a l'exterior.

La galeria té unes dimensions de 2 m d'alçada i un metre d'amplada, amb una volta d'arc escarser i parets sense revestir de maó massís ni voltes prefabricades de ceràmica o de ciment. Únicament hi ha presència de maons als punts de confluència de la galeria amb els pous que es van emprar per buidar les terres de l'excavació, reforçant així l'estructura.

El refugi estava dotat de dos accessos, un situat al carrer de l'Ateneu i l'altre ubicat al pati del recinte de Les Escoles. L'entrada des del pati es realitza a partir de tres curts trams d'escales, que van girant fent zig-zaga fins a assolir la cota més baixa del refugi.

Al llarg del recorregut de la galeria, cal destacar la presència de diversos conductes de ventilació. Aquests elements van ser construïts aprofitant els pous verticals que s'havien realitzat per l'extracció de les terres que es generaven durant els treballs d'excavació. Així, per reutilitzar-los es van folrar amb maons massissos creant uns conductes de secció quadrangular de 20 x 20 cm.

Observacions:

La recuperació del refugi antiaeri de Sant Just Desvern va començar el 2009, aprofitant el trasllat de l'escola CEIP Montserrat i la remodelació de l'espai de l'antiga escola de l'Ateneu. Els arqueòlegs van descobrir l'entrada del refugi, situat al pati, confirmant que es mantenia intacte. Aquest túnel de 165 m., excavat a 8-10 metres de profunditat en terreny d'argila i pissarra, presentava algunes ensulsiades i un estat precari.

Malgrat la crisi econòmica que afectava el país, que va retardar la seva restauració, l'Arxiu Municipal va continuar recopilant testimonis orals, posant les bases per una futura difusió. El projecte va guanyar impuls entre 2014 i 2016 amb la integració de Sant Just a la xarxa *Memoria de las Ciudades*, permetent l'intercanvi d'experiències sobre la importància de la memòria històrica.

El 2017-2018, gràcies al fons europeu POCTEFA, es va iniciar la museïtzació del refugi. Es va concebre no només com un espai de memòria de la Guerra Civil, sinó com una reflexió sobre els horrors de qualsevol guerra. S'hi van instal·lar set murals artístics i cinc obres complementàries per recordar temes com els bombardejos i l'exili. Inaugurat el 8 d'octubre de 2018, l'espai es va completar amb una experiència virtual immersiva i una maleta didàctica per escolars.

Avui es poden visitar els primers 60 m.

Història

El bombardeig aeri indiscriminat sobre la població civil durant la Guerra Civil espanyola, va ser una de les armes més emprades per atemorir i apropar el conflicte a zones allunyades del front. Per protegir a aquestes víctimes innocents, el govern republicà va veure la necessitat, des dels primers mesos de la guerra, de prendre una sèrie de mesures adreçades a evitar l'horror que arribava des de l'aire. La construcció de refugis antiaeris va ser una d'aquestes mesures, potser la més coneguda, però no l'única.

Sant Just Desvern, tan propera a Barcelona que patia de manera constant l'atac des de l'aire, va veure els horrors dels bombardeigs dels dies 16, 17 i 18 de març de 1938 sobre la ciutat comtal, fet que ja de manera definitiva va fer prendre la decisió de construir un refugi antiaeri al municipi.

L'Ajuntament, a través de la Junta Local de Defensa Passiva de Sant Just Desvern, acordà l'any 1938 la construcció del refugi de Les Escoles sota un projecte de l'arquitecte municipal Josep Alemany, que alhora era també l'arquitecte de la Junta de Defensa Passiva Local. Els treballs es duren a terme per la Col·lectivitat de Paletes i Manobres del Ram de l'Edificació, juntament amb la participació de molts veïns i veïnes de Sant Just.

El lloc escollit per la construcció del refugi va ser el subsòl de l'espai comprès entre l'Ateneu i el que en aquells moments era el "Grup Escolar Municipal número 1", les antigues Escoles de l'Ateneu, depenent del Consell de l'Escola Nova Unificada, amb un accés a cadascuna de les entitats.

Les obres finalitzaren parcialment el mes de setembre de 1938 i ja va ser utilitzat pels santjustencs i les santjustenques durant els bombardeigs de la nit del 8 al 9 d'octubre de 1938, després que l'aviació italiana procedent de Mallorca va atacar Barcelona i el punt d'observació republicà de Sant Pere Màrtir. L'última vegada que el refugi va ser usat com espai de protecció va ser el 25 de gener de 1939, quan l'artilleria de les tropes franquistes bombardejà la població just abans d'ocupar-la.

Un cop acabada la guerra, el refugi antiaeri de Les Escoles va passar a tenir un ús ben diferent. Les característiques de l'espai van ser idònies per al conreu de xampinyons, una iniciativa engegada l'any 1943 per Salvador Buyé Nicolau que duraria fins al 1948.

A partir d'aquesta data, el refugi va quedar abandonat, però no oblidat per aquells que l'havien fet servir, fins al punt que a inicis del segle XX es va engegar una campanya per la seva recuperació com a element de la memòria col·lectiva de la història recent del municipi. A iniciativa del veïnat, el Centre d'Estudis, el Grup Espeleològic Rat Penats i l'Ajuntament, es van fer els primers passos per recuperar aquest element patrimonial, que van fructificar en una intervenció arqueològica duta a terme entre els dies 5 i 7 d'agost de l'any 2009. Els treballs van descobrir una de les entrades al refugi, la situada al pati de l'antiga escola

Montserrat. L'any 2018 s'iniciaren els treballs d'adequació de l'estructura i la museïtzació de l'espai per la visita pública, sent inaugurat com un nou element patrimonial de la ciutat el 8 d'octubre del 2018.

Bibliografia

AMIGÓ BARBETA, Jordi (2020). "Un nou espai de memòria democràtica: el refugi antiaeri de Sant Just Desvern". *Materials del Baix Llobregat*, núm. 23, p. 32-33

FRESNO BERNAL, Pablo del (2009). *Memòria de la intervenció arqueològica al pati de l'escola Montserrat, Sant Just Desvern, Barcelona*. Arxiu Àrea de Coneixement i Recerca DGPC, memòria núm. 10272.

OCHOA GONZÁLEZ, Juli (2013). "Aquella nit d'octubre, 75 anys del bombardeig de Sant Just Desvern". *Miscel·lània d'Estudis Santjustencs*, núm. 18, p. 9-155.

OCHOA GONZÁLEZ, Juli (2023). "El refugi antiaeri de Les Escoles". *Miscel·lània d'Estudis Santjustencs*, núm. 26, p. 67-145.

Enllaços d'interès:

[El Refugi Sant Just Desvern](#)

[Refugio antiaéreo Sant Just Desvern. Asociación Internacional de Ciudades Educa...](#)

[El refugi antiaeri de les escoles. Centre d'Estudis Santjustencs](#)

<https://desverncultura.wordpress.com/?s=refugi>

